

กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ
บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอสี จังหวัดลำพูน
และประเพณีตักบาตรผัก

ประเพณีตักบาตรแบบมังสวิรัต

ที่มา: <https://mgronline.com/travel/detail/9610000004434>

จารุวรรณ เฟ่งศิริ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประไพ สุขดำรงนา

นักวิชาการอิสระ

2 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ปกาเกอญอ

บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน ถือกำเนิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2514 จากศรัทธาของชาวปกาเกอญอที่อพยพมาจากตำบลแม่ต๋อน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก เพื่อมาอาศัยอยู่ใกล้วัดพระครูชัยวงศาพัฒนา หรือที่รู้จักกันในนามของ “หลวงปู่ครูบาวงศ์” และได้ปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา กับหลวงปู่ แทนการนับถือผีอย่างชาวเขาเผ่าอื่น ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้กลายเป็นชุมชนชาวปกาเกอญอขนาดใหญ่ ประกอบด้วย ชาวปกาเกอญอหรือที่เรียกกันว่า กะเหรี่ยง โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ “กะเหรี่ยงสะกอ” ที่อพยพมาจากจังหวัดตาก และ “กะเหรี่ยงโป” ที่อพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน และจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งยังคงยึดถือแนวทางการปฏิบัติตนตามคำสอนของหลวงปู่ครูบาวงศ์อย่างเคร่งครัด จนกลายเป็นเสน่ห์ของชุมชนแห่งนี้

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม พยายามที่จะรักษาตัวตนและความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองไว้ ได้แก่ อัตลักษณ์ทางภาษา อัตลักษณ์การแต่งกาย อัตลักษณ์ทางศาสนา และความเชื่อ อัตลักษณ์การบริโภคอาหาร และอัตลักษณ์ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรม โดยคนในชุมชนนี้จะยึดหลักพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และเคร่งครัด จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ยังคงมีอัตลักษณ์ที่แสดงออกมากต่อคนภายในชุมชนเอง และคนภายนอกชุมชน รวมถึงความพยายามที่จะอนุรักษ์และสืบสานความเป็นตัวตนนี้ให้กับคนรุ่นใหม่ จึงทำให้อัตลักษณ์ความเป็นปกาเกอญอของชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มสืบทอดจนถึงปัจจุบัน

ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม จัดเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายและปฏิบัติตนทำตามคำสั่งสอนของครูบาชัยวงศาพัฒนา โดยสมาชิกในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่ดื่มและไม่จำหน่ายของมีเมาทำบุญและฟังเทศน์ทุกวันพระ มีการพึ่งพาอาศัยและเอื้ออาทรต่อกัน มีความสามัคคี มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชนเผ่า เช่น การทอผ้า การทำเครื่องเงิน การแต่งกายชุดประจำเผ่า และภาษาพูดของชนเผ่า เป็นต้น

แม้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม จะอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ชุมชนแห่งนี้เพียง 46 ปี แต่สิ่งที่สะสมกันมานานับตั้งแต่ได้อพยพเข้ามา เช่น ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ ตำนาน ประเพณี และวัฒนธรรมที่มีการปฏิบัติกันมาจนทำให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตนอย่างชัดเจน ดังคำขวัญของชุมชนพระบาทห้วยต้ม ที่ว่า “กราบไหว้ครูบาเจ้าชัยวงศา บูชาองค์พระธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย ใส่ใจวัฒนธรรมชาติพันธุ์น้อมนำศีลห้า ชมผ้าลายกะเหรี่ยงโบราณ แห่ต้นไทยทานสูงเสียดฟ้า ศรัทธามังสวิรัต ร้อยรัดงานฝีมือเครื่องเงิน” (กรมการท่องเที่ยว, 2560 กัลป์ยานี การปลูก, 2560 ทวีศักดิ์ กิตติญาโณ, 2561 วรินทร์รัตน์ พุทธอาสน์ และเฉลิมพล คงจิตต์, 2563)

อัตลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านพระบาทห้วยต้ม

อัตลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม คือ การได้รับคำสั่งสอนจากครูบาชัยวงศาพัฒนา จึงทำให้ชาวบ้านหันมานับถือศาสนาพุทธ และเนื่องจากชาวปกาเกอญอได้อพยพมาจากพื้นที่ที่แตกต่างกัน ดังนั้นครูบาชัยวงศาพัฒนาจึงมีกุศโลบายที่ใช้การสั่งสอนกลุ่มปกาเกอญอที่แตกต่างกัน โดยหลวงปู่ครูบาจะให้ชาวปกาเกอญอจากอำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก

3 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ปกาเกอญอ

ดื่มน้ำกันพระธาตุข้าวบิณฑ์ (ข้าวกันบาตรพระพุทธเจ้า) พร้อมทั้งให้ถือศีลภาวนา งดทานเนื้อสัตว์ และไม่ดื่มสุรา หากผู้ใดดื่มสุราแล้วห้ามเข้าวัด 7 วัน หากดื่มแล้วเข้าวัด ชาติหน้าจะกลายเป็นคนวิกลจริต และหากผู้ใดไม่เชื่อฟัง คำสอน จะทำให้ต้องว่ายอยู่ในมหาสมุทรน้ำตาของครุบา โดยคนรุ่นแรก ๆ ที่เข้มานั้นไม่ได้เรียนหนังสือ ดังนั้น คำสวดมนต์ต่าง ๆ ที่ครุบาให้จะเป็นลักษณะการจำ โดยเป็นการสอนจากปากต่อปาก เพราะอ่านหนังสือไม่ได้ จึงทำให้คนรุ่นคุณตาและพี่ป้าน้าอาที่เข้ามาอยู่กับหลวงปู่ช่วงแรก ๆ จะสามารถจดจำคำสวดได้ทั้งหมด (กรมการท่องเที่ยว, 2560 ทวีศักดิ์ กิตติญาโณ, 2561 วิมล สุขแดง, สัมภาษณ์)

ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มมีอัตลักษณ์ทางศาสนาที่ชัดเจน และเป็นชุมชนที่มีความศรัทธาเลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างเคร่งครัด ทั้งในเรื่องการถือศีล การทานมังสวิรัต การไม่ดื่มสุรา และปัจจุบันยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในชุมชน ยังคงสืบทอดอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นจวบจนปัจจุบัน ซึ่งประเพณีเปลี่ยนผ้าครองสรีระครุบาชัยยะวงศาพัฒนา เป็นประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ของบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย โดยคณะศิษยานุศิษย์ พระสงฆ์ และชาวบ้าน จะเชิญสรีระของหลวงปู่ครูบาวงศ์ที่ไม่เนาเปื่อยลงสู่ศาสนพิธี เพื่อทำการเปลี่ยนผ้าครุบาฯ โดยประเพณีนี้เริ่มปฏิบัติกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) จัดขึ้นระหว่างวันที่ 15 – 17 พฤษภาคมของทุกปี ณ วัดพระบาทห้วยต้ม ซึ่งเป็นช่วงของวันครบรอบการมรณภาพของหลวงปู่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา โดยพิธีเปลี่ยนผ้าห่มสรีระ เพื่อให้ศิษยานุศิษย์ได้แสดงออกซึ่งความเคารพและศรัทธา ต่อหลวงปู่ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ประเพณีเปลี่ยนผ้าครองสรีระครุบาชัยยะวงศาพัฒนา
ภาพจากจิตรกรรมฝาผนังวัดพระบาทห้วยต้ม

อัตลักษณ์ในการบริโภคอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม คือ การรับประทานมังสวิรัต ไม่รับประทานเนื้อสัตว์ อาหารจะเน้นความเรียบง่ายเหมือนอาหารของชาวพื้นเมือง เพียงแต่ไม่มีส่วนผสมของเนื้อสัตว์ โดยจะนำผักที่ปลูกมาประกอบอาหาร ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจาก

4 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ปกาเกอญอ

การสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา จึงทำให้ทุกวันนี้ ชาวปกาเกอญอที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และมีการปฏิบัติต่อเนื่องกันมานับตั้งแต่อพยพเข้ามาอยู่จนถึงปัจจุบัน

ประเพณีตักบาตรผัก

ในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย จะมีการทำบุญใส่บาตรทุกวัน ทั้งวันพระเล็กและพระใหญ่ ไม่ใช่เฉพาะวันพระเหมือนที่อื่น ๆ โดยอาหารที่นำมาใส่บาตรนั้นจะเป็นอาหารที่ปรุงมาจากผัก และไม่มีเนื้อสัตว์ อีกทั้งการใส่บาตรของชุมชนนี้จะแบ่งตามเพศและช่วงอายุ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้นผู้ชายที่มีอายุมากจะใส่บาตรก่อน แล้วจึงเป็นวัยกลางคน วัยรุ่น และวัยเด็ก จากนั้นจะเป็นผู้หญิงที่มีอายุมาก ผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว และผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน ตามลำดับ

ประเพณีการตักบาตรแบบมังสวิรัต

ที่มา: <https://mgronline.com/travel/detail/9610000004434>

ส่วนใหญ่ในวันพระคนในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มจะหยุดทำงาน และพากันมาทำบุญที่วัดมากกว่า ในวันปกติ โดยช่วงสายจะมีการถวายสังฆทานผัก และเวลาประมาณ 6 โมงเช้า ชาวบ้านจะเริ่มทยอยมาที่วัด โดยแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง คือ ชุดปกาเกอญอ ที่ทอเองด้วยกี่เอว มีลวดลายและสีสันแตกต่างกัน และตกแต่งด้วยพู่ เพื่อความสวยงาม เมื่อมาถึงวัดแล้ว ส่วนใหญ่ทุกคนจะเข้าไปยัง “วิหารเมืองแก้ว” เพื่อกราบพระประธาน และกราบสรีระสังขารของหลวงปู่ครูบาวงในโลงแก้ว เพื่อเป็นแสดงความเคารพศรัทธาและระลึกถึงท่าน ก่อนจะมารวมตัวกัน ณ ศาลาใส่บาตร ที่ตั้งอยู่ข้างกัน

เวลาประมาณ 07.00 น. พระสงฆ์จะลงมายังศาลาใส่บาตร นำโดยหลวงพ่เจ้าอาวาส พระสงฆ์สวดมนต์ จากนั้นก็ถึงเวลาใส่บาตรข้าวสวยและข้าวเหนียว ซึ่งทุกคนจะต่อแถวใส่บาตรกันอย่างเป็นระเบียบ โดยเริ่มจากบาตรของพระพุทธรูปเหมือนหลวงปู่ครูบาวงค์ และบาตรของหลวงพ่เจ้าอาวาส และพระลูกวัดตามลำดับ โดยหยิบข้าวเหนียวเป็นก้อนใส่ในบาตร ส่วนข้าวสวยจะตักเป็นช้อนในกะละมัง เมื่อตักบาตรกันครบทุกคนแล้วจึงกรวดน้ำรับพร เป็นอันเสร็จพิธีตักบาตรในช่วงเช้า

5 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ปกาเกอญอ

จากนั้นในตอนสายจะมีการทำ “สังฆทานผัก” (เฉพาะในวันพระ) โดยชาวบ้านจะนำผัก และผลไม้สด มาถวายที่วัด เริ่มจากการใส่ขันดอกไม้และธูปเทียนก่อน จากนั้นจึงตามด้วยผัก และผลไม้ ทั้งนี้สามารถนำน้ำ และขนมมาถวายได้ และมีการใส่ขันเงิน คือ การนำปัจจัยใส่ในบาตรหรือขันพาน และเมื่อได้เวลาอันสมควร ชาวบ้านนำโดยผู้ชายจะนำผัก และผลไม้ที่ชาวบ้านใส่ไว้ในภาชนะนำมาวางจัดเรียงหน้าพระสงฆ์ จากนั้นพระสงฆ์ จะสวดมนต์และเทศนาธรรม ส่วนในช่วงเย็นจะมีการเวียนเทียนกันที่วัดพระบาทห้วยต้ม และที่พระมหาธาตุเจดีย์ ศรีเวียงชัย

การใส่สังฆทานผัก

ที่มา: <https://mgroonline.com>

ในการเข้าวัดนั้นมักจะถอดรองเท้าตั้งแต่ทางเข้าประตูวัด และในตอนเย็นจะมีการสวดมนต์ โดยสถานที่ สวดมนต์จะมี 3 แห่ง ได้แก่ วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย และใจบ้านของชุมชน ตามแต่ละดวงโดยผู้ที่สวดก ฌ จุดใดหรืออยู่ใกล้ตรงไหนก็ไปที่นั่น โดยเฉพาะวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา คนที่มาตักบาตรทำบุญและสวดมนต์จะมากเป็นพิเศษ และในวันพระตอนเย็นก็จะมีกิจกรรมเวียนเทียน รอบพระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัยอีกด้วย (วิมล สุขแดง, สัมภาษณ์)

6 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน

: ปกาเกอญอ

ใจบ้านของชุมชน

พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย

วัดพระพุทบาทห้วยต้ม

วัดพระพุทบาทห้วยต้ม นอกจากจะมีรอยพระพุทบาทแล้ว ยังมีภาพวาดจิตรกรรมบนฝาผนังวัด ที่งดงาม มีลวดลายของลายเส้นที่อ่อนช้อย และประณีตงดงาม บ่งบอกถึงความวิจิตรบรรจง ซึ่งถ่ายทอดเรื่องราว ประเพณีสำคัญต่าง ๆ ของคนในชุมชนพระบาทห้วยต้ม และภาพวาดบุคคลสำคัญอยู่ด้วย จึงทำให้สถานที่แห่ง เป็นสถานที่ที่สำคัญ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และสะท้อนความเป็นบ้านพระบาทห้วยต้มได้ดีอีกด้วย

อาหารของชาวปกาเกอญอ บ้านพระบาทห้วยต้ม

อัตลักษณ์ในการปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักศาสนาพุทธของคนในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม คือ การปฏิบัติตนตามศีล 5 และอยู่กันด้วยความรักและความอบอุ่น ซึ่งสิ่งที่คนภายนอกสัมผัสได้ คือ วัฒนธรรมชุมชน ที่มีการทำงานทุกวัน และจะหยุดทำงานทุกวันพระเพื่อพาครอบครัวมาทำบุญที่วัดหรือทำความสะอาดวัด การใช้ชีวิตอยู่อย่างพอเพียง ดำรงชีวิตด้วยการปลูกพืชผักสวนครัวกินเอง งดกินเนื้อสัตว์และไม่เบียดเบียน สิ่งชีวิต ไม่ดื่มของมึนเมา รักและดูแลครอบครัว ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สมาชิกในชุมชนได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิต ซึ่งถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชน และอาหารที่บ่งบอกถึง ความเป็นตัวตนของปกาเกอญอได้ดี คือ แกงข้าวเปือ น้ำพริกดำ และผักอี่เหลิง (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่ พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). ม.ป.ป. และ วิมล สุขแดง, สัมภาษณ์)

แกงข้าวเปือ (ข้าวเปือะ)

แกงข้าวเปือ (บางพื้นที่เรียกว่า ข้าวเปือะ) เป็นอาหารประจำของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ มีลักษณะ คล้าย กับข้าวต้มที่ต้มจนเปื่อย แต่จะใส่เครื่องแกงลงไป มีผัก หน่อไม้ พริก ข่า ตะไคร้ และเกลือ แกงข้าวเปือ จะมีรสชาติที่หอมเครื่องแกงและมีรสเผ็ด บางที่อาจจะมีการใส่น้ำสัตว์ลงไป เช่น หมูหรือไก่ แต่กลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มจะไม่ใส่น้ำสัตว์ ด้วยไม่รับประทานเนื้อสัตว์

: ปกาเกอญอ

น้ำพริกดำ (ม่วยแหละซู)

ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม จะเรียก น้ำพริกดำ ว่า “ม่วยแหละซู” เป็นการนำพริกที่ตากจนแห้ง และเผาให้ดำ จากนั้นนำมาตำ และบีบมะนาวลงไป มักจะรับประทานกับผักสดหรือผักนึ่งตามชอบ และกินกับข้าวเหนียว ชาวปกาเกอญอบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย จะกินน้ำพริกดำบ่อยกว่าแกงเบือ อีกทั้งยังเป็นอาหารที่นำขึ้นชั้นโตกม้งสวริติเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในชุมชนอีกด้วย

ตามข้อตกลงระหว่างครูบาชัยยะวงศาพัฒนากับกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านพระบาทห้วยต้ม คือ ในการบริโภคอาหาร จะเน้นผักและม้งสวริติ โดยวัตถุดิบที่ใช้ประกอบอาหารก็เป็นวัตถุดิบหาได้ง่ายในชุมชนของตนเอง เป็นวัตถุดิบจำพวกพืชผักสวนครัวที่ปลูกเองในครัวเรือน จึงทำให้ลักษณะการบริโภคอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในชุมชนพระบาทห้วยต้มมีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในที่อื่น ๆ จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ด้านการบริโภคอาหารม้งสวริติที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน

โดยอาหารหลักในชุมชนหลักจะประกอบด้วย แกงผัก น้ำพริกผักนึ่ง - เห็ด เต้าหู้ทอด เห็ดลมทอด ผัดหมีสมุนไพร น้ำพริกผักอีเหลิง น้ำพริกเห็ดหอม ลาบเห็ดฟาง-เห็ดนางฟ้า ยำซาเห็ด ต้มยำปลาเจ พริกทอด ผัดผักรวมมิตร ส่วนไข่ไก่นั้นจะรับประทานบ้างในบางคน และไม่รับประทานทุกอย่างที่มีส่วนผสมของเนื้อสัตว์ เช่น น้ำปลาจะใช้น้ำเกลือแทน และปลาร้าจะไม่ได้ใส่ในอาหาร รวมถึงอาหารที่นำไปใส่บาตรก็เป็นอาหารม้งสวริติ เรียกได้ว่าชุมชนแห่งนี้รับประทานม้งสวริติกันตั้งแต่พระสงฆ์จนถึงชาวบ้านทุกช่วงวัย

น้ำพริกดำ (ม่วยแหละซู)

ผักอีเหลิง

เต้าหู้

วัตถุดิบและเมนูอาหารที่สำคัญ

ในส่วนเต้าหู้ จัดเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของหมู่บ้าน เพราะการที่ผู้คนในชุมชนกินม้งสวริติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้ไม่มีการนำเนื้อสัตว์ใด ๆ เข้ามาในชุมชนโดยเด็ดขาด เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยโปรตีนจากถั่วเหลืองเป็นหลัก จึงมีการทำเต้าหู้คุณภาพดี เมื่อนำไปประกอบอาหารได้ทั้งความอร่อยและความหอมที่เป็นเอกลักษณ์

ประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูป

ประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปห้วยต้ม จะจัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 (เหนือ) หรือประมาณเดือนมิถุนายนของทุก ๆ ปี เป็นประเพณีที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มจัดขึ้น เพื่อแสดงความเคารพ และเพื่อเป็นการขอขมารอยพระพุทธรูปห้วยต้ม รวมถึงครูบาทุกองค์ที่ทางชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มเคารพนับถือ

ในตอนเช้าของประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปห้วยต้ม กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอจะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัดตามปกติ จากนั้นจะกลับบ้านเพื่อไปจัดเตรียมน้ำขมิ้นสัปปายะสำหรับสงกรานต์ เวลาประมาณ 13.00 น. คนในชุมชนจะพากันไปที่วิหารครอบรอยพระพุทธรูปห้วยต้ม จากนั้นกราบรอยพระพุทธรูปห้วยต้ม กราบพระพุทธรูป และรูปปั้นครูบา จากนั้นทำพิธีสงกรานต์พระพุทธรูป โดยนำน้ำขมิ้นสัปปายะที่ได้จัดเตรียมไปใส่ในรางไม้ไผ่ให้ไหลลงสู่รอยพระพุทธรูป อาจจะสัปปายะไปด้วยก็ได้ หลังจากสงกรานต์พระพุทธรูปเสร็จแล้ว จะทำการสงกรานต์รูปปั้นจำลองของครูบาทั้ง 5 องค์ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอเคารพนับถือ ได้แก่ รูปปั้นจำลองครูบาเจ้าชัยลังกา ครูบาเจ้าศรีวิชัย ครูบาเจ้าพรหมจักร ครูบาเจ้าอภิชัยชาวปี และครูบาเจ้าชัยยะวงศาพัฒนา จากนั้นจะนำเอาน้ำที่ได้จากการสงกรานต์พระพุทธรูปห้วยต้ม และน้ำที่ได้จากการสงกรานต์รูปปั้นจำลองของครูบาทุกองค์ไปปะพรมศีรษะเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นกราบพระเป็นอันเสร็จพิธี ทั้งนี้ บางคนยังนำน้ำพระพุทธรูปที่ได้จากการสงกรานต์พระพุทธรูปและรูปปั้นครูบากลับบ้านเพื่อนำไปปะพรมบ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่บ้าน และครอบครัว รวมถึงการนำไปให้คนที่ไม่ได้มาร่วมพิธีสงกรานต์ได้ปะพรมศีรษะ (พชัยมู๋ จารุกวรรตศิลป์, สัมภาษณ์)

รอยพระพุทธรูป

ความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ

ในการประกอบอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ก่อนที่จะอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอเถลิง จังหวัดลำพูน ชาวปกาเกอญอจะหาเลี้ยงชีพด้วยการเข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่า หาพืช และปลูกพืชไร่ แต่เมื่อได้อพยพมาอยู่บ้านพระบาทห้วยต้มแล้ว ชาวปกาเกอญอได้หยุดการล่าสัตว์ตามคำสั่งสอนของครูบาชัยยะวงศาพัฒนา แต่ปัจจุบันจะทำงานรับจ้าง เช่น รับจ้างปลูกกล้วย กล้วยไข่ รับจ้าง

: ปกาเกอญอ

ทำสวน ทำไร่ และเมื่อมีโครงการหลวงพระบาทห้วยต้ม ตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ได้มีการส่งเสริมและสอนให้ชาวปกาเกอญอ เรียนรู้การทำเกษตร การปลูกพืชผักต่าง ๆ และเมื่อมีที่ดิน บางส่วนได้ทำอาชีพเกษตรกร เช่น ปลูกข้าว ข้าวโพด และบางส่วนทำอาชีพผลิตเครื่องเงินส่งขายศูนย์วิจัยหัตถกรรมพระบาทห้วยต้ม รวมถึงผู้หญิงที่แต่งงานเป็นแม่บ้านแล้วบางส่วนจะทอผ้าส่งขายศูนย์วิจัยหัตถกรรมพระบาทห้วยต้มเช่นกัน เป็นการหารายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง (สุรินทร์ ปิงวา, สัมภาษณ์) มีชาวปกาเกอญอบางส่วนได้แยกออกมาตั้งชุมชนชื่อ ชุมชนน้ำบ่อน้อย ตั้งอยู่ ณ บ้านพระบาทห้วยต้ม เป็นชุมชนที่ชาวปกาเกอญออาศัยอยู่ตามแบบวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยไม่ใช้ไฟฟ้า และไม่ใช้น้ำประปา แต่ใช้น้ำบ่อของหมู่บ้าน ปลูกผักสวนครัว โดยบ้านที่อยู่อาศัยจะมีลักษณะบ้านเป็นรูปแบบดั้งเดิมของชาวปกาเกอญอ คือ เป็นบ้านไม้ไผ่มุงด้วยใบตองหรือหญ้าคา

การแต่งกายของชาวปกาเกอญอ บ้านพระบาทห้วยต้ม

ชาวปกาเกอญอ บ้านพระบาทห้วยต้ม ยังคงอนุรักษ์ประเพณีการสวมใส่เสื้อผ้าของชาวปกาเกอญอ เนื่องจากความเชื่อและการให้เกียรติในการใช้เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเมื่อมีประเพณีสำคัญในชุมชนทุกคนจะต้องแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าของตนเอง โดยมีความเชื่อว่า หากสวมใส่เสื้อผ้าในการประกอบพิธีต่าง ๆ จะทำให้มีชีวิตที่ดี และทำให้การประกอบพิธีต่าง ๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ จากความเชื่อดังกล่าวนี้นักปกาเกอญอได้ยึดถือและปฏิบัติตามโดยตลอด จึงทำให้ชาวปกาเกอญอมีเอกลักษณ์ในการแต่งกายที่ยึดถือวัฒนธรรมและประเพณีอย่างเคร่งครัด โดยสตรีกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จะได้รับการสืบทอดบทบาทในการจัดหา และถักทอเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สำหรับคนในครัวเรือน ซึ่งเสื้อผ้าที่ทอนี้จะมีการสืบทอดตามความเชื่อและการให้สีสันด้วยการนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้สำหรับทำสีย้อมผ้า (สายทอง เงินเลิศสกุล) ส่วนใหญ่แล้วชาวปกาเกอญอจะทอผ้าใส่เอง และจากที่ชาวปกาเกอญอมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย จึงทำให้เสื้อผ้าเป็นทรงที่ทอขึ้นมาใส่ได้ง่าย ๆ เน้นลวดลายจากธรรมชาติ เช่นเดียวกันการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้มจะเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยทั่วไป ในอดีตจะทำเองทุกขั้นตอน ตั้งแต่การปลูกฝ้าย การเลือกฝ้ายที่จะนำมาใช้ทอผ้า การปั่นการกรอฝ้ายเพื่อได้เป็นเส้นด้าย การย้อมสีเส้นด้าย และขั้นตอนการทอด้วยกี่เอว จนสามารถนำมาใช้นุ่งห่มได้ ส่วนปัจจุบันจะนิยมซื้อฝ้ายสำเร็จรูปมาทอผ้ามากกว่าเพราะรวดเร็ว และสะดวกกว่า แต่ทุกวันนี้ผู้หญิงปกาเกอญอ ชุมชนบ้านพระบาทห้วยต้ม ยังคงทอผ้ากันอยู่

ลักษณะการแต่งกายของปกาเกอญอนั้นยังสามารถบ่งบอกถึงสถานภาพของบุคคลได้ด้วย เช่น โสดหรือแต่งงานแล้ว กล่าวคือ ผู้หญิงปกาเกอญอที่ยังไม่ได้แต่งงานจะแต่งกายด้วยชุดยาว หรือเสื้อสีขาว หากเป็นผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะแต่งกายด้วยเสื้อทอครึ่งตัวสีดำ นุ่งผ้าซิ่น พร้อมทั้งใส่ผ้าโพกศีรษะ ส่วนผู้ชายส่วนใหญ่จะนิยมใส่เสื้อสีแดง นุ่งคู่กับกางเกง หรือผ้าซิ่น (โล่รุ่ง) (วิมล สุขแดง, สัมภาษณ์)

10 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ปกาเกอญอ

การทอผ้าแบบกี่เอว

ชุดผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงาน

ชุดผู้ชาย

ชุดการแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชายปกาเกอญอ

การแต่งกาย

ที่มา: (touron thai.com, 2560)

11 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ปกาเกอญอ

การแต่งกายของผู้หญิงปกาเกอญอ

การแต่งกาย

12 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ปกาเกอญอ

ร้านเชฟชุมชน By ชุมชนพระ

อาหารจากเชฟชุมชน

By ชุมชนพระบาทห้วยต้ม

ที่มา: (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), ม.ป.ป.)

13 | ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของภาคเหนือตอนบน
: ปกาเกอญอ

เมนูอาหารจากเซฟชุมชน
By ชุมชนพระบาทห้วยต้ม

เมนูอาหารจากเซฟชุมชน
By ชุมชนพระบาทห้วยต้ม

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). คู่มือสำหรับเผยแพร่ ถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชุมชน ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ชุมชนพระบาทห้วยต้ม โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คณะเศรษฐศาสตร์. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- กัลป์ยานี การปลูก. (2560). ประวัติศาสตร์ ตัวตน และการดำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ชุมชนพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. ศิลปศาสตรบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง
- กิตติกุล ศิริเมืองมูล และ เขาวลิต สัยเจริญ. (2559). ความเชื่อกับการจัดระเบียบที่ว่างของเรือนกะเหรี่ยงในหมู่บ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. วารสารวิชาการการออกแบบสภาพแวดล้อม, 3(1), 113-142.

- ทวีศักดิ์ กิตติญาโณ. (2561). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนกะเหรี่ยงบ้านพระบาทห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน. *วารสารปัญญา*, 25(1), 51-63.
- พชัยมัย จารุกวรรศิลป์. (สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)
- วรินทร์รัตน์ พุทธอาสน์ และ เฉลิมพล คงจิตต์. (2563). *คู่มือการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการพัฒนาผู้ประกอบการ ชุมชนให้มีศักยภาพและเป็นต้นแบบในการประกอบธุรกิจแบบมีอาชีพของผู้ประกอบการบ้านพระบาท ห้วยต้ม ตำบลนาทราย อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
- วิมล สุขแดง. (สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)
- สายทอง เงินเลิศสกุล. (สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)
- สุรินทร์ ปังวา. (สัมภาษณ์, 7 กุมภาพันธ์ 2563)
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). *เชฟชุมชน By ชุมชนพระบาทห้วยต้ม*. ออนไลน์ เข้าถึงจาก <https://smartdastaapp.dasta.or.th/place/1409>
- MGR ONLINE. (2561). *ตักบาตรผัก-สังฆทานผัก วิถีมังสวิวัติชาวปกาเกอญอบ้านห้วยต้ม*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/travel/detail/9610000004434>
- touronthai.com. (2560). *ถือนิธิกินผัก พักหมู่บ้านมังสวิวัติ วัดพระบาทห้วยต้ม*. สืบค้นจาก <https://www.touronthai.com/blogs/28>